

Broj: 891/10

POSEBAN IZVJEŠTAJ

-PRAVDA PO MJERI DJETETA-

Učešće Ombudsmana za djecu u istraživanju Savjeta Evrope

Banja Luka, 07.09.2010. godine

UVOD

Savjet Evrope je u februaru mjesecu 2010.godine pokrenuo inicijativu za izradu novih smjernica za djecu „Pravda po mjeri djeteta“.

Da bi došao do mišljenja djece, njihovih stavova i iskustava sa pravosudnim sistemom i drugim organima koji odlučuju o njihovim pravima, Savjet Evrope je organizovao istraživanje na temu „Pravda po mjeri djeteta“ koje se odvija u 47 zemalja.

Dobijeni rezultati i mišljenja djece će biti osnova za izradu novih smjernica.

Ombudsman za djecu Republike Srpske uključio se u ove aktivnosti Savjeta Evrope i istraživanje proveo u osnovnim i srednjim školama u Banjaluci, Doboju, Modriči, Foči, Višegradu i Trebinju. Ovi gradovi su izabrani kako bi uzorkom bila podjednako obuhvaćena djeca iz cijele Republike Srpske.

Anketirano je 343 djece uzrasta od 6 do 17 godina. Preko dvije trećine ispitanih bilo je uzrasta od 16 i 17 godina (244 djece) i to 216 djevojčica i 127 dječaka.

Upitnik je imao 32 pitanja, na koje je ponuđen niz odgovora, a posljednji dio Upitnika su smjernice o kojima su djeca trebala da se izjasne. Anketa je bila anonimna.

Iz istraživanja koje je odrađeno u Republici Srpskoj izdvojili smo sljedeće rezultate koji su grupisani po poglavljima kako su data u Upitniku:

1. O tebi

Prvi dio upitnika ispituje uzrast i pol ispitanika i njihovo poznavanje službenih zgrada i lica koja su vezana za pravosudni sistem.

Najveći broj ispitanika 244 imaju od 16 do 17 godina, što čini 71%, 96 ispitanih ima 11 do 15 godina, a svega 3 ispitana imaju 6 do 10 godina.

Od 343 djece koja su učestvovala u anketi bilo je 216 djevojčica i 127 dječaka od čega i osmoro djece s posebnim potrebama.

❖ Na pitanje da li su ikada bili u službenim zgradama kao što je policijska stanica, sud, advokatska kancelarija, zatvor ili vaspitno popravni dom, dom za djecu i mlade, najviše njih, 139 ili 40%, odgovara da je bilo u policijskoj stanici, a svega njih 14 u zatvoru ili vaspitno-popravnom domu.

Razlog boravka djece u ovim ustanovama uglavnom su školske posjete u okviru predmeta demokratije ili posjeta nekom od članova porodice koji je tu zaposlen.

❖ Na pitanje da li poznaju nekog ko radi u pravnom sistemu, najveći broj djece odgovara da poznaje policajce njih 276 (80%), sudiju 104 (30%), a advokata 155 (45%) djece. Uglavnom ih poznaju jer su članovi porodice, kućni prijatelji ili komšije.

2. Poznavanje sopstvenih prava

Ova grupa pitanja odnosi se na to koliko djeca poznaju svoja prava i od koga žele informacije o svojim pravima.

❖ Prvim pitanjem iz ove grupe provjerava se da li su djeca razumjela šta se dešava u institucijama koje su posjetili.

- 192 djece ili 56% je razumjelo šta se dešava

- 39 djece ili 11% nije razumjelo šta se dešava

- 69 djece ili 20% ne zna da li je razumjelo

❖ Na pitanje da li su željeli više informacija o svojim pravima njih 211 (ili 62%) odgovara da želi više informacija, a 80 (23%) da ne želi. Svega 25 ispitanih nije sigurno da li želi ili ne više informacija o svojim pravima.

❖ Na pitanje od koga žele dobiti informacije o svojim pravima (roditelja, nastavnika, vaspitača, advokata, drugih odraslih osoba, drugih mladih) njih 194 ili 57% odgovara da želi te informacije dobiti od roditelja, 171 ili 50% od nastavnika, a za ostale navedene izjašnjava se od 36 do 46 ispitanih.

Djeca informacije ne žele dobiti od advokata-119 ispitanih, ali ni od vaspitača-117 ispitanih, što čini oko 35% ispitanih.

❖ Odgovori na pitanje gdje bi uopšte djeca željela da dobiju informacije o svojim pravima pokazuju sljedeće:

- na internetu - 175 učenika ili 51%

- putem televizije - 173 ili 50%

- iz novina - 172 ili 50%

- iz magazina - 119 ili 35%

- u savjetovalištu - 115 ili 34%

Rezultati pokazuju kako 110 (32%) djece ne želi informacije dobiti iz mjesne zajednice, a 49 (14%) ispitanih želi . Putem telefonske linije za pomoć ne želi se informisati 101 dijete, a upola manje, njih 57, želi. U lokalnim službama- ambulante, policijske stanice, opštine želi se informisati 93 djece (27%), a ne želi 86 djece (25%), što je gotovo isti broj.

3. Kako do pravde

❖ Prvo pitanje iz ove grupe je da li bi dijete nekom reklo, ukoliko nije zadovoljno kako se prema njemu odnose u kući ili školi.

250 učenika odgovara da bi nekom reklo, što iznosi skoro 73% ispitanih, dok 26 ispitanih ili 8% odgovara da ne bi reklo nikom. Kako bi se postavilo u toj situaciji 55 ispitanih ili 16% nije sigurno.

❖ Onih 250 učenika koji su rekli da bi se nekom povjerali ovako se izjašnjavaju o tome kome bi rekli, ako imaju problem:

- 211 ili 84% reklo bi roditeljima ili starateljima
- 148 ili 59% prijatelju
- 142 ili 57% braći ili sestrama

Moguće druge osobe kojima bi se povjerali: drugi članovi porodice, policajac, nastavnik, socijalni radnik i advokat, doktor ili zdravstveni radnik, osoba koja pruža savjete preko telefona, biralo je 19 do 56 djece. Ovi podaci pokazuju da djeca još uvijek imaju najviše povjerenja u roditelje i prijatelje vršnjake.

❖ Kome ne bi rekli, ako imaju neki problem, djeca su odgovorila:

- 138 ili 55% ne bi reklo osobi koja pruža savjete putem telefona
- 118 ili 47% advokatu
- 116 ili 46% doktoru ili zdravstvenom radniku
- 107 socijalnom radniku, 98 nastavniku, 91 policajcu

Interesantan je pregled ovih odgovora koji upućuje na to da djeca u gotovo 50% slučajeva o svom problemu ne bi razgovarali sa stručnjacima iz institucija koje mogu i treba da brinu o njima. Očito je da rad ovih službi, prije svega socijalnih i zdravstvenih treba približiti djeci u smislu da oni znaju da u tim institucijama mogu dobiti informacije i odgovore o svim pitanjima iz njihove nadležnosti, a vezano za ostvarivanje njihovih prava.

❖ Na pitanje zašto nikom ne bi rekao o svojim problemima, 43% djece nije odgovorilo, oni koji su odgovorili kao razloge navode:

- 97 djece ili 22% misli da bi sam mogao riješiti problem
- 47 djece ili 14% se plaši šta bi se moglo desiti njegovoj porodici
- 39 djece ili 11% se plaši da bi to mogli reći nekom drugom isl.

4. Odluke koje se donose o tebi

Ovaj dio upitnika sadrži 19 pitanja i za svako nudi niz odgovora, a uz to ispituje dječije stavove tako što kod izbora odgovora djeca treba da se izjasne da li im je nešto važno ili ne, znaju li nešto ili ne, jesu li sigurni ili ne. Ovaj dio upitnika direktno ispituje konkretna iskustva djece u kontaktu s pravosuđem ili iskustva koja su imali kad su o njima donošene neke odluke. S obzirom da su pitanja iscrpna broj djece koja na njih odgovaraju stalno se mijenja i sve su češći odgovori kojima izražavaju svoju nesigurnost i nemogućnost da odgovore na pitanje.

❖ U prvom pitanju traži se od djece da označe osobe čije su odluke utcale na njih. Ponuđeno je 13 osoba koje mogu da donose odluke o djeci, a djeca su odgovarala ovako:

- nastavnik: 119 djece ili 35%
- doktor: 58 djece ili 17%
- psiholog ili savjetnik: 43 djece ili 13%
- policajac: 31 ili 9%
- sudija-22 djece, vaspitač-21 dijete, socijalni radnik-20 djece što iznosi oko 6% ispitanih

Osobe koje rade u zatvoru 9 djece označilo je kao osobu čije su odluke uticale na njih.

Kad se pogledaju rezultati odgovora na ovo pitanje i pitanje kome djeca ne bi rekla da imaju problem, proizilazi da upravo one osobe koje djeca navode kao osobe kojima ne bi rekla da imaju problem, donose odluke koje se na njih odnose.

❖ Drugo pitanje vezano je za to koje su to odluke donošene o djetetu. Najveći broj odluka opet se vezuje za obrazovanje, zdravlje i život u porodici. Rezultati na pitanje o čemu je bila odluka su sljedeći:

- o mom obrazovanju : 91 učenik ili 27 %
 - o mom zdravlju/liječenju: 79 učenika ili 23%
 - o kazni za kršenje pravila u školi: 33 učenika ili 9%
 - s kim ću živjeti: 23 učenika ili 7%
 - koliko često ću viđati mamu/ tatu: 18 učenika ili 5%
 - o tome da li su moja prava bila zanemarena: 20 djece ili 6%
 - o tome šta bi se desilo ako neko učini krivično djelo protiv mene (uključujući i zlostavljanje djece): 20 učenika ili 6%
- ❖ O važnosti odluka koje su o njima donesene djeca se izjašnjavaju ovako:
- nevažna: 78 djece ili 23% , važna: 125 djece ili 36% , veoma važna: 38 djece ili 11%

Na ovo pitanje ne odgovara 30% djece (102 djece).

❖ Na pitanje kojim se želi provjeriti učesće djece u postupcima i donošenju odluka koje ih se tiču, odgovori su pokazali da je 103 djece (30%) bilo prisutno kad se donosila odluka koja se njih tiče, 63 djece (18%) nije bilo prisutno, a 86 djece (25%) se ne sjeća. Na ovo pitanje nije odgovorilo 91 dijete ili 27%.

❖ Pitanje: „Da li ti je neko prethodno objasnio šta će se dogoditi“, može biti pokazatelj koliko su djeca uključena u proces koji ih se tiče i koliko su odrasli shvatili da su djeca subjekt prava. Odgovori pokazuju da je podjednak broj djece imao informaciju o tome šta će im se dogoditi kao i broj djece koja nisu imala takve informacije. Tako 81 dijete (24%) odgovara sa da, a 74 djece(22%) sa ne, a sa ne sjećam se 91 dijete (27%). Na pitanje nije odgovorilo 97 djece ili 28% djece.

❖ Pitanje kojim se istražuje pravo djeteta da kaže svoje mišljenje glasi: „Da li su te pitali kakvo je tvoje mišljenje?“

- Da: 111 djece ili 32%

- Ne: 60 djece ili 17%

- Ne sjećam se: 77 djece ili 23%

Na pitanje nije odgovorilo 95 djece ili 28%.

Ako se ima u vidu da veliki procenat djece nije odgovorio na ovo pitanje, da se veliki broj njih ne sjeća, i ako se tome dodaju odgovori ne, onda je jasno da je vrlo mali broj djece bio pitan za njihovo mišljenje.

❖ Kakav je odnos prema onome što djeca govore vidljivo je iz rezultata odgovora na pitanje „Da li je tvoje mišljenje ozbiljno shvaćeno?“

- Da: 72 učenika ili 21%

- Ne: 56 učenika ili 16%

- Ne znam: 114 učenika ili 33%

Iz ovih odgovora vidimo da je približno isti broj djece znao da li je njihovo mišljenje ozbiljno shvaćeno ili ne, ali gotovo duplo veći broj ne zna kako je njihovo mišljenje tretirano i, vjerovatno, nije imalo povratne informacije o tome kako se o njihovom mišljenju dalje raspravljalo. Na ovo pitanje nije odgovorilo 101 dijete ili 30%.

❖ Dječiji utisak o tome da li je odnos onih koji o njemu odlučuju pravedan ili ne ispitivan je pitanjem :“Da li si osjećao da su prema tebi postupali pravedno?“

- Da: 98 djece ili 29%

- Ne: 52 djece ili 15%

- Ne znam : 100 djece ili 29%

Broj djece koja smatraju da su oni koji odlučuju o njima pravedni, gotovo je jednak broju onih koji ne mogu da procijene da li je odnos prema njima bio pravedan ili ne. Istovremeno 52 djece ističe da se prema njima nije postupalo pravedno.

Na ovo pitanje 93 djece nije odgovorilo.

❖ Kako djeca procjenjuju koliko je važno da se njihovo mišljenje čuje u stvarima koje ih se tiču, pokazuju odgovori na pitanje: "Da li misliš da je bitno da osoba koja donosi odluku sasluša tvoje mišljenje?"

- Da: 196 djece ili 57%

- Ne: 12 djece ili 4%

- Ne znam: 49 djece ili 14%

- Prazno: 86 djece ili 25%

Analiza ovih rezultata jasno upućuje na to da djeca smatraju da je važno da izraze svoje mišljenje i aktivno učestvuju u donošenju odluka koje ih se tiču, jer sebe doživljavaju kao subjekt prava, što oni i jesu, ali odrasli im to često ne omogućavaju.

❖ O načinu na koji bi djeca željela da se sasluša njihovo mišljenje izjašnjavaju se ovako:

- Tako što će govoriti direktno sa osobom koja donosi odluku izjašnjava se 208 djece ili 61% .

- Da roditelji govore u njihovo ime želi svega 36 djece ili 11%, a 117 djece ili 34% ne želi , dok se 58 djece ili 17% izjašnjava sa ne znam, a prazno ostavlja 132 ili 38%.

- Advokata, kao osobu koja bi mogla da govori u njihovo ime, bira 33 djece ili 10%, a neku drugu osobu koju sami izaberu 57 djece ili 17%.

Odgovori pokazuju da djeca žele sama govoriti, bez posrednika i to u veoma velikom procentu , što još jednom potvrđuje da im je stalo da izraze svoje mišljenje, da se njihov glas čuje i da ima uticaja u donošenju odluka koje se na njih odnose.

Sljedeća pitanja razmatraju kako su djeca koja su imala konkretan problem doživjela sve što se oko njih dešavalo i na njih odgovara od 150 do 230 djece.

❖ Na pitanje o tome da li je, kad su se o djetetu donosile odluke, neko bio uz njega da ga podrži i da mu pomogne da razumije šta se dešava djeca odgovaraju sa da u 113 slučajeva ili (49%), sa ne 52 djece(23%), dok sa nisam siguran odgovara 66 djece(29%).

❖ O uslovima i prostorijama u kojima se s djecom obavljaju razgovori postavljeno je pitanje: "Da li si mislio da je mjesto gdje si se nalazio (zgrada, kancelarija...) bezbjedno i podesno za djecu?"

- Da: 84 djece ili 36%

- Ne: 46 djece ili 20%

- Nisam siguran: 101 dijete ili 43%

Ovi odgovori pokazuju da su se djeca uglavnom osjećala bezbjedno ili nisu u stanju da procijene koliko je prostor u kojem su bili zaista mjesto gdje se osjećaju dobro. S obzirom da je najveći broj odluka o djeci, koja su ispunjavala upitnik, uglavnom vezan za školu, to se može pretpostaviti da su razgovori obavljani u školskim prostorijama koje su i prilagođene djeci i nisu im strano okruženje.

❖ Ovo pitanje dalje se razrađuje u pitanju šta bi to doprinijelo da se djeca osjećaju bezbjednije i ponuđeni su odgovori. Prisustvo druge osobe koju dijete izabere za 151 dijete (68%) bilo bi podrška i ulilo bi osjećaj sigurnosti. Anonimnost, tj. da ne moraju reći svoje ime čini 50 djece (30%) sigurnijim i bezbjednijim, svega 19 djece ili (13%) smatra da ništa ne bi pomoglo.

❖ Niz pitanja vezuje se i za odluku koja se donosila o djetetu, pa je prvo u nizu pitanje da li je dijete razumjelo odluku. Odluku je razumjelo 128 djece (56%), a nije je razumjelo 36 djece (16%), dok 65 djece (28%) nije sigurno.

❖ Odgovori na pitanje kojim se provjerava da li je djetetu odluka bila objašnjena pokazuju da je 114 djece (51%) dobilo objašnjenje, a 38 djece (17%) nije, dok u to nije sigurno 73 djece (32%).

Rezultati odgovora na pitanja o tome da li su odluku razumjeli i da li im je objašnjena gotovo su isti.

❖ Sljedeće pitanje opet je postavljeno hipotetički i traži od djece da, od osoba ponuđenih u odgovorima, kažu ko je osoba od koje bi željeli da čuju objašnjenje odluke. Najveći broj djece od 343 ispitanih ovako se izjašnjava:

- 159 ili 46% bira porodicu/roditelje kao osobe od kojih bi željeli čuti objašnjenje,

- 91 dijete ili 27% bira prijatelje

- sudiju, advokate i službena lica bira upola manji broj djece.

Ovim odgovorima je potvrđen rezultat u kojem su upravo roditelji i prijatelji označeni kao osobe kojima bi se djeca povjerila ukoliko imaju problem, a od njih očekuju i objašnjenja odluka koje su donesene.

❖ Mogućnost osporavanja odluke koja je donošena u konkretnim slučajevima (193 djece) imalo je 43 djece (22%), a tu mogućnost nije imalo 79 djece (41%), dok 71 dijete (37%) nije sigurno.

❖ Pitanje u kojem djeca mogu da kažu da li bi promijenili bilo šta u vezi s tim kako je odluka donesena ili samu odluku, djeca uglavnom odgovaraju da ne bi ništa mijenjali ili da su svjesni da ne mogu ništa promijeniti.

❖ Posljednje pitanje glasi:

„Da li misliš da pravni sistem (npr. sudovi, policija itd.) predstavlja najbolji način za rješavanje nekih problema s kojima se suočavaju mladi?“

- Da: 60 djece (18%)
- Ne: 84 djece (25%)
- Ne znam: 109 (32%)

Odgovori na ovo pitanje upućuju da djeca ispitanici način rješavanja svojih problema vide, zbog njihove prirode vjerovatno, u drugim institucijama i na drugi način, a ne u ponuđenim odgovorima-sud i policija.

5. Smjernice Savjeta Evrope-glavne poruke

O smjernicama Savjeta Evrope razmišljalo je 123 do 128 djece, što je vjerovatno posljedica zamora, jer je upitnik veoma iscrpan i zahtijeva puno angažovanje. Ovo može biti i pokazatelj koliko su djeca zainteresovana za učešće u stvarima koje ih se tiču, ali i da su mnoga od postavljenih pitanja za njih nepoznanica.

Svrha novih smjernica je da se obezbijedi da se prava djece više poštuju pri donošenju odluka o njima. Navedeno je 12 smjernica za koje djeca treba da procijene da li to što se u njima navodi nije važno, važno je ili je veoma važno. Prezentovani rezultati su rađeni na bazi odgovora 36% do 37% djece. Kada bi se rezultati odnosili na sve ispitane procenti bi se znatno smanjili.

Ove smjernice treba da obezbijede da odrasli:

- omogućće djeci da imaju nekoga s kim će razgovarati i ko će im pružiti podršku
- omogućće djeci da prenesu svoje poglede onako kako ona to žele, npr. tako što će napraviti video ili putem nekog umjetničkog rada ili pišući sopstveni izveštaj
- uredi zgrade i sobe tako da se djeca osećaju bezbjedno, dobrodošlo i udobno
- podstiču djecu da se žale na odluke s kojima se ne slažu ili da pokušaju da ih promijene,
- imaju advokate, sudije i druge koji znaju kako da razgovaraju s djecom i kako da ih slušaju
- podržavaju djecu da učestvuju u donošenju odluka o sebi
- saslušaju mišljenja djece
- govore djeci o zakonu i njihovim pravima
- prema djeci se odnose s poštovanjem

Analizom odgovora ustanovljeno je da samo mali broj djece smatra da ono što se navodi u smjernicama **nije važno** i taj broj se kreće od 2% do 13% ispitanih.

Interesantno je da najveći broj djece **nevažnim** smatra ulogu sudija, advokata i drugih kada se o njima donose odluke. Najmanji procenat djece smatra da nije važno da se prema djeci odrasli odnose sa poštovanjem i da im odrasli moraju obezbijediti osobu koja će im pružiti podršku kad se donose odluke koje se tiču njih.

Odgovor **važno** djeca biraju u procentu od 28% do 61%, i posebno veliki broj djece smatra važnim da im se pruži mogućnost da prenesu svoje poglede onako kako oni to žele (79 djece ili 61%), da imaju osobu koja će biti uz njih (65 djece ili 50%), da govore djeci njihovim pravima (76 djece ili 58%), **podstiču** djecu da se žale (77 djece ili 59%) i prilagode im prostorije u kojima borave (78 djece ili 60%)

Preko 50% djece smatraju da je **veoma važno**: da se odrasli prema njima odnose s poštovanjem, da slušaju njihovo mišljenje i da im se objasne odluke koje ih se tiču.

Interesantan je podatak da 65% djece smatra da je veoma važno da se odrasli odnose prema djeci s poštovanjem, a samo 2% djece smatra da to nije važno

Zaključak

Upitnik Savjeta Evrope imao je za cilj ispitivanje dječijeg mišljenja o funkcionisanju pravnog sistema, poznavanju njihovih prava, odnosu prema institucijama koje odlučuju o njihovim pravima.

Pitanja koja provjeravaju koliko djeca poznaju osobe i institucije koje se vezuju za pravni sistem pokazuju da više od polovine djece nikad nije bilo u službenim zgradama suda policije isl. Tamo su, uglavnom, bili u posjeti sa školom ili kod nekog člana porodice koji radi u institucijama, što govori da je veoma mali broj djece imao potrebu da svoje probleme rješava u institucijama pravnog sistema.

Što se tiče interesovanja djece za njihova prava, ono je veoma izraženo jer oko 70% djece koja su bila u službenim zgradama je razumjelo šta se tamo dešava, ali isto toliko djece želi više informacija o svojim pravima. To je pokazatelj da se edukacija djece mora započeti još u ranom djetinjstvu, jer najveći broj djece ispitanika ima 15 do 17 godina, a smatra da o svojim pravima ne zna dovoljno.

Kad se postavi pitanje koga djece žele kao osobu koja će im u konkretnom slučaju objasniti njihova prava, onda su to roditelji, prijatelji i nastavnici, dakle, bliske i poznate osobe. Stoga bi edukaciju o pravima djeteta trebalo usmjeriti upravo prema roditeljima i nastavnicima, jer djeca od njih očekuju objašnjenja u konkretnim slučajevima o njihovim pravima.

S druge strane, kad se postavi pitanje od koga bi željeli dobiti informacije o svojim pravima, onda oko 50% njih odgovara da su to internet, televizija i štampa. Ovim djeca potvrđuju izuzetno važnu ulogu medija u promociji njihovih prava, edukaciji djece i odraslih o pravima djeteta, ali i o svim drugim sadržajima koji su putem medija dostupni djeci.

Dio upitnika "Kako do pravde" provjerava spremnost djece da govore o problemima u porodici i školi i oko 70% ispitanih je spremno da svoj problem nekom kaže, a svega 8% ne bi reklo nikome.

Odluke nastavnika i roditelja najviše utiču na život djece i te su odluke uglavnom vezane za obrazovanje, zdravlje i s kim će dijete živjeti. Porodica i škola, očito, su za dijete stub odrastanja i ovo je dodatna potvrda o potrebi neophodne saradnje škole i roditelja. Roditelj i nastavnik su na zajedničkom zadatku, vaspitanje i obrazovanje djeteta je zajednička briga i zato se moraju tražiti mehanizmi da ta saradnja zaista bude u najboljem interesu djeteta.

Niz pitanja koja se odnose na uvažavanje dječijeg mišljenja i korektno postupanje ukazuje da djeca žele da se izjasne o svemu što ih se tiče i da budu ozbiljno shvaćena te da to žele sami saopštiti osobi koja je nadležna za rješavanje njihovog problema.

Odgovori o važnosti onog što se u Smjernicama Savjeta Evrope nudi djeci u prvi plan stavlja odnos odraslih prema djetetu koji mora uvažavati dijete kao ravnopravnog sagovornika, jer 65% djece smatra da je veoma važno da se odrasli prema njima odnose s poštovanjem. Iz odnosa u kojem su djeca i odrasli izgradili poštovanje i povjerenje sigurno će proizaći i pravednost u koju djeca vjeruju.

Razmišljanja djece mogu se sumirati na način da:

- djeca žele više informacija o svojim pravima,
- djeca smatraju veoma važnim da odrasli koji donose odluke o njima saslušaju njihovo mišljenje,
- djeca žele direktno, bez posrednika, govoriti sa osobama koje donose odluke koje se njih tiču,
- djeca smatraju da bi im prisustvo druge osobe koju sami izaberu bilo podrška i sigurnost u postupcima za ostvarivanje njihovih prava,
- djeca smatraju važnim da svoje mišljenje iznesu na svoj način,
- djeca imaju potrebu da uče o svojim pravima,

Djeca smatraju vrlo važnim da se odrasli odnose prema njima s poštovanjem,

da saslušaju njihovo mišljenje i da im objasne odluke koje se njih tiču.

Smjernice Savjeta Evrope „Pravda po mjeri djeteta“ očekuju se već krajem 2010. godine i za očekivati je da će razmišljanja koja su iznijela djeca iz Republike Srpske biti dio istih.

Ombudsman za djecu

mr Nada Grahovac